

AZ OSZTÁLYOZÁS MŰHELY-MUNKÁJÁBÓL.

1.

Az egyik amerikai szakkönyvtári folyóirat nem régen néhány "önvizsgálati" kérdést közölt. Ezek a kérdések arra alkalmasak, hogy a rájuk adott össze feleletekből a könyvtáros megítélheti munkájának és magatartásának értékét^{1/}. Az egyik ilyen kérdés így hangzik: "Van-e olyan tudományos szenvedélyem vagy egyéni hajlamaimnak megfelelő érdeklődési, illetve kutatási területem, amelyet állandóan figyelemmel kísérek, tanulmányozok, ismerem róla a legfrissebb adatokat, úgy hogy ezen a téren szakértőnek nevezhetem magam?

Ez a kérdés nem elsősorban és nem csak a könyvtártudomány valamely ágára vonatkozik, hanem más tudományokra is. Véleményem szerint azonban a szaktudományát valóban szerető könyvtáros a könyvtártudományból, vagy ezzel közeli rokon tudományból választ magának kutatási területet, még pedig olyat, amely felé szenvedélyes érdeklődés és csillapíthatatlan lelkesedés vonzza. E sorok íróját, könyvtárosi pályafutásának kezdetétől az osztályozás tudománya érdekelte elsősorban: a természet és társadalom jelenségeinek, a tudományoknak és a könyveknek osztályozása. A Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatójának 1956. évi 4-ik számában felvetettem már néhány általános gondolatot az osztályozásról. Most - csaknem tíz évi elméleti és gyakorlati munka után - az osztályozás iránt érdeklődőket be szeretném vezetni osztályozó "műhelyembe" abban a reményben, hogy alkalomadtán majd ők is megmutatják a maguk osztályozó - vagy könyvtártudomány más területeinek művelésére berendezett műhelyeiket. Néhány oldalon és néhány fejezetben a műhely-munka leírása természetesen csak töredékes lehet: azokra a gondolatokra és

^{1/} LEWTON, Lucy O.: On the outside looking in. = Special Libraries, 47 /1956/, p.79.

módszerekre szorítkozik, amelyeknek segítségével az osztályozás nehéz és bonyolult "művészete" talán könnyebben el-sajátítható.

K.E. Rohschuh nézete szerint^{2/} napjainkban az emberiség új Bábel-tornyot épít a tudományos kutatás dokumentumaiból. Ennek következtében egyre nehezebbé válik ezekhez a dokumentumokhoz hozzájutni, ezeket rendezni, olvasni, felhasználni. Oda jutottunk, hogy a kutatásban igen sok a felhasználatlan ismeret. - Mások is sokszor panaszkodnak a tudományos irodalom özönviz-szerű áradása /"Literaturflut"/ miatt, amely szinte lehetetlenné teszi, hogy a kutatók az ismeretek fejlődésének eredményeit teljes mértékben hasznosíthassák. Ezt a nehéz és felelősségteljes helyzetet felismerve az osztályozó könyvtárosnak egy pillanatra sem szabad elfelejtenie, hogy az óriási tömegben áramló tudományos irodalom "káoszából" elsősorban neki kell világosan áttekinthető "kozmoszt" teremtenie. A könyvtárba özönlő dokumentumok tömkelegén urrá lenni, a dokumentumok rendezetlen mennyiségéből rendezett minőséget alkotni, a polcokon és a katalógusokban egy vagy több tudományának a tudományok hatalmas univerzumába beleilleszthető "mikro-kozmoszt" létrehozni: ez az osztályozó könyvtáros igazi becsvágya, amely erejét sokszor - legtöbbször! - meghaladja ugyan, de az erre való törekvésről soha sem szabad lemondania.

Az osztályozónak ezt az alkotó, rendező munkáját talá-lóan jellemzi és értékeli W.H. Carlson a következőkben^{3/}: "Az osztályozó-katalogizáló könyvtáros állandóan az emberi elme alkotó tevékenységének forrásánál ül, és mindenből rendet és rendszert alkot. Az ismeretek határterületeinél munkálkodva figyeli az ismeretek útját és segíti kibontakozásukat. Bár a dokumentumok mennyiségben érkeznek hozzá, nem mennyiségileg kezeli őket. Minden egyes könyvet és dokumentumot úgy tekint és úgy kezel, mint különálló lényegét, tartalmát - nyelvektől függetlenül - úgy klasszifikálja és olyan pontosan írja le számjelzetekkel vagy tárgyi címszavakkal, hogy ezáltal egyedülálló bibliográfiai tétellé válik, amely nem téveszthető össze a világon megjelenő más könyvek

-
- ^{2/} ROHSCHUH, K.E.: Das ungenutzte Wissen. Die Literaturflut und die medizinische Forschung. = Nachrichten für Dokumentation, 6 /1955/, p.52.
- ^{3/} CARLSON, W.H.: The trend toward academic recognition of college librarians. = College and Research Libraries, 1955. Nr.1., p.29.

és dokumentumok millióival." Ennek a "mélységesen szellemi" munkának elvégzését - állapítja meg Carlson - az kísérelheti meg legeredményesebben, akiben van "tudományos hajlam."

Az osztályozót terhelő nagy felelősség s a vele szemben támasztott magasrendű követelmény sokszor talán kétségbeejtő, de egyszersmind felemelő átérzése ösztönzi a könyvtárost arra, hogy szellemi képességeit erre a munkára a végső határig kifejlessze.

3.

Minden egyes tudományos ismeret és eredmény, amelynek leírásait könyvek, folyóiratok és más dokumentumok tartalmazzák, a tudományok rendszerében meghatározott helyet foglal el: az osztályozónak az osztályozási táblázatok segítségével ezt a helyet kell tudnia megtalálni. Az osztályozónak tehát ismernie kell a tudományok rendszerét, az általa használt könyvtári osztályozó rendszert, s azoknak a tudományoknak strukturáját és terminológiáját, amelyeknek területén az osztályozást végzi. Az osztályozás kielégítő elvégzéséhez ezek az alapvető követelmények.

Magától értetődik, hogy a műszaki könyvtárosoknak mindenekelőtt a természettudományok s a rájuk alapozott alkalmazott természettudományok: a műszaki tudományok rendszertanát kell ismerniök. Észre kell venniök, hogy a "természettudományok és a műszaki tudományok között nincsen elvi különbség," - "minden exakt természettudományhoz megfelelő technológiai műszaki tudomány vagy tudományok tartoznak, mint annak alkalmazásai. Plf: a kémiához a kémiai technológia, a biológiaihoz az agrotechnika" stb. Az exakt és a műszaki tudományok összefüggéseinek, egymáshoz való viszonyának állandó tanulmányozása igen nagy mértékben megkönnyíti a műszaki könyvtáros osztályozó munkáját.

Az osztályozási táblázatok áttekintése és részletes megismerése után a könyvtáros hamarosan rájön arra, hogy a tudományos ismereteknek a táblázatokban foglalt rendszere és strukturája nem mindenkor egyezik az ismeretek valóságos rendszerével és strukturájával. Ezért nagyon fontos, hogy a könyvtáros az ismeretek rendszerének logikáján kívül pontosan tudja alkalmazni az osztályozórendszer logikáját is. Nem kétséges, hogy egy könyvtári osztályozó rendszer annál tökéletesebb, mennél kevesebb az eltérés az előbb említett kétféle logika között. Ezt az eltérést egy harmadik logika: az osztályozó saját logikája veszi észre. Ennek a háromféle logikának mérlegelése, egyeztetése, "kibékitése": tulajdonképpen ebből áll az osztályozás művelete, s nem vitás, hogy a

döntést - mivel könyvtári osztályozást végzünk! - az osztályozó rendszer logikája szerint kell meghoznunk. Az osztályozó rendszer egyéni módosítása, amint Bradford mondja: "Bibliográfiai bűn"^{4/}!

Az egyes tudományágak strukturájának megismerése is nélkülözhetetlen feltétele az osztályozó munkájának. E.L. Farradane szerint az osztályozás nem más, mint "a tudomány /tudás/ valódi strukturájának ábrázolása"^{5/}. A tudományok belső szerkezetének, diszciplináinak megismerésére talán legjobb módszer a tudományok eszmetörténetének tanulmányozása. Ez azért is fontos, mert végeredményben a szakkönyvtári katalógusnak az a célja, hogy egy tudományág kialakulásának és fejlődésének eszmetörténetét a legrészletesebben klasszifikálva bemutassa. A tudományos diszciplinák megközelítésének másik eszköze - különösen kezdeti fokon - az, amit terminológiai műveltség-nek nevezhetnék. Ezen azt értem, hogy a könyvtáros, lehetőleg mennél több pontosan definiált szak kifejezést sajátítson el egy-egy tudományágból, - ezek a tartalmilag jól körülhatárolt kifejezések azután szinte önmaguktól is rendszerbe illeszkednek.

4.

Az osztályozási készség kialakítása és fejlesztése meg kívánja a könyvtárostól, hogy állandó és fáradhatatlan intellektuális tevékenységben éljen, mert a szellem világában nincs megállás és elfáradás, s a tudás kimeríthetetlen és végtelen. Miben áll ez az intellektuális tevékenység? A könyvtárban a könyvtáros könyveket gyűjt, - de a könyveket azért gyűjti, mert gondolatokat tartalmaznak; az osztályozó - végső fokon - gondolatokat rendez, s az olvasó ezeket a rendezett gondolatokat akarja megismerni. A könyvtárosnak tehát, éppen úgy, mint a könyvtárnak, gyűjtenie kell, mégpedig: gondolatokat. A könyvtár gyűjtő munkája akkor sikeres, ha a könyvállományában tartalmazott gondolatok értékesek, ép- úgy a könyvtárosé akkor, ha valóban értékes kimunkált gondolatokat: problémákat és megoldásokat tud gyűjteni. Mennél több jó könyvre való "anyag" van a könyvtáros intellektusában, s mennél rendezettebb állapotban, annál inkább vállalkozhatja a könyvtárában összegyűlt könyvek pontos, biztos ítélettel végzett osztályozását.-

4/ BRADFORD, S.C.: Documentation: London, 1948. Crosby Lockwood and Son.

5/ FARRADANE, E.L.: The psychology of classification. = The Journal of Documentation, 11 /1955/, p.188.

Bradford szerint az osztályozás "művészet", - tehát nem elegendő hozzá a rutin, s a mesterségbeli, "technikai" készség. Ha művészet a világ és az emberi élet jelenségei törvényszerű rendjének felismerését és ennek világos, egyértelmű ábrázolását értjük, /a tudomány is erre törekszik!/ akkor az osztályozást is művészetnek lehet nevezni. S művészetnek lehet nevezni talán még azért is, mert az osztályozóban is meg kell lennie a művészre jellemző "lényeglátásnak", arányérzéknek, kombináló készségnek, egymástól látszólag távoleső dolgok közös vonásait észrevevő hajlamnak.

Sok-sok értékes gondolat "művészi" elrendezése -: ez az az intellektuális tevékenység, amelyet az osztályozó könyvtárosnak szüntelenül folytatnia kell könyvtára belső rendjének "szépségeért".

5.

Az osztályozó számára igen izgalmas élmény, amikor műhelyének "titkai" az olvasó számára feltáruulnak. A szakkatalógusok, bibliográfiák használatakor, írásbeli és szóbeli tájékoztatások adásakor kiderül, hogy az osztályozónak egy-egy tárgyról, témáról alkotott ítéletével az olvasó egyetért-e. A katalógust használó, tájékoztatást kérő olvasók /rendszerint kitűnő szakemberek/ az osztályozót állandóan vizsgáztatják: tudását, értékeléseit, fogalom-alkotásait állandóan ellenőrzik, bírálják, javítják. Az olvasónak ez az állandó ellenőrzése: tanácsadó és bíráló megjegyzései segítik az osztályozót munkájának tökéletesítésében.

Az osztályozónak másik izgalmas élménye az, amikor régebben végzett munkáját felülvizsgálja: a szakkatalógus revidálása legtöbbször meglepő tanulságokat jelent. Először is azt, hogy az osztályozás legtöbbször csak megközelítően sikerül jól: alig van olyan osztályozás, amelynél - bizonyos idő múltán - jobbat ne tudnánk alkotni. Ez persze azt is jelenti, hogy az osztályozó - szerencsére - fejlődik. Ebből viszont azt a következtetést kell levonni, hogy az osztályozónak lehetőleg szünet nélkül ellenőrizni kell saját régebbi munkáját: az osztályozás terén megszerzett legfrisebb tudását és tapasztalatait alkalmaznia kell régebbi döntéseire is, s ha szükséges, ezeket módosítania kell az egységesség, egyöntetűség biztosítására.

Önmagunk vizsgáztatásának másik módja: mások által osztályozott, s a mi osztályozási területünkhöz tartozó dokumentumok összehasonlító tanulmányozása. Ilyen dokumentumok pl. a Magyar Nemzeti Bibliográfia, illetve a Magyar Folyóiratok Repertoriuma, a Műszaki Lapszemlék, a külföldi referáló la-

pok közül pl. a Physics Abstracts, a külföldi folyóiratok közül pl. a dokumentációs szempontból is mintaszerűen szerkesztett Glastechnische Berichte. Ezek a kiadványok az ETO szerint osztályozzák az általuk közölt dokumentumokat, tehát arra alkalmasak, hogy a tizedes rendszer szerint osztályozó könyvtárosokat segítsék munkájukban. A felsorolt s a hozzájuk hasonló dokumentumok tanulmányozása természetesen nem azt jelenti, hogy ezek osztályozási "döntéseit" minden kritika nélkül átvesszük. Szakkönyvtárunk sajátosságait figyelembe vevő "egyéni" meglátásainkról nem szabad lemondanunk semmiféle osztályozási "szaktekintély" kedvéért, s nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy olvasóink milyen szempontok szerinti értékelést várnak tőlünk -: ezekhez a szempontokhoz ragaszkodnunk kell. Ez az "egyéni ségre" való törekvés azonban nem válhat önkényeskedéssé. Ha nemzetközi osztályozórendszert használunk, /mint az ETO esetében/ a szakjelzetnek különösképpen világosnak, mindenki számára érthetőnek kell lennie, s mindenben meg kell felelnie a rendszer és a táblázatok sajátosságainak.

6.

Az osztályozásnak két külön műfaja: a könyvek és folyóiratok osztályozása. A könyvtárosok igen hosszú ideig általában csak könyvet osztályoztak. Amióta azonban - kb. a 30-as évektől kezdve - a tudományos eredményekről való tájékoztatás: a dokumentáció egyre nagyobb méreteket öltve megindult, azóta a könyvtárosok és dokumentátorok osztályozó munkája - a könyvtárak többségében - a folyóiratközleményekre is kiterjed, s az osztályozandó cikkek száma messze meghaladja az osztályozandó könyvek számát.

A könyvek osztályozásakor a legtöbb esetben azt a kérdést kell eldöntenünk: milyen részletességgel klasszifikáljunk. Belső használatra: a katalógus számára, véleményem szerint, minden fontosabb és értékesebb könyvet a lehető legrészletesebben, fejezetenként kell osztályoznunk. Külső használatra / pl. más intézmények számára is eljuttatott könyvjegyzékek/ elegendő, ha úgy osztályozzuk a könyveket, ahogyan azt nagyobb szakkönyvtárakban teszik, tehát összefoglalólag, a könyv legfontosabb tartalmi jegyeinek kiemelésével. A részletező, analitikus osztályozáskor sok esetben még a fejezetek szerinti osztályozáson is tul kell mennünk: a könyv tárgymutatóját áttanulmányozva több olyan, a tartalomjegyzékben nem szereplő tárgyat is ki kell emelnünk és osztályoznunk, amely szakkönyvtárunk szempontjából különösen fontos és keresett, vagy amelyről egyébként katalógusunk kevés adatot tartalmaz.

A folyóirat-közlemények feldolgozása az osztályozó-munka igazi próbája. E munka közben derül ki az osztályozó felkészültsége, mutatkozik meg műveltsége, terminológiai tudása, az egyes tudományokban és tudományos diszciplínákban való jártassága. Ahhoz, hogy egy valóban tudományos színvonalon megírt közleményt a könyvtáros egészen pontosan tudjon osztályozni, neki magának is bizonyos fokig tudósnak kellene lennie. Ez a követelmény persze a legritkább esetben teljesül. Ezért helyes az a már néhányszor hangoztatott vélemény és kíváncsi, hogy a tudományos dolgozatok szerzői saját maguk is klasszifikálják tanulmányaikat, legalább is legfőbb jellegzetességüket illetően^{6/}. / Pl. színvonal, tudományos módszer, új elméleti vagy kísérleti eredmények, stb. tekintetében olyanféleképpen, ahogyan a referátumokat is minősítik./- Annyi bizonyos, hogy széleskörű terminológiai műveltség, a szaktudományok belső fejlődésének, tantörténetének, diszciplínáinak, elméleti és kísérleti módszereinek legalább is nagy vonalakban való ismerete nélkül a folyóirat-cikkek osztályozását nem lehet sikerrel végezni. Ismerni kell hozzá továbbá, még pedig egészen alaposan, a részletes, nagy ETO táblázatokat /lehetőleg több nyelven/, illetve ezek megfelelő fejezeteit.

X-X-X

Az elmondottakon kívül természetesen sok minden történik még az osztályozó műhelyében:- ezekről talán majd mások számolnak be.-

Az osztályozóra nehezedő felelősségérzetből indultam ki. Hadd emeljek ki végezetül még egy érzést és gondolatot, amely az osztályozót és általában a könyvtárost állandóan ösztönzi és lelkesíti: "Valóban van valami szent minden könyvben,-írja Lester Asheim,- s ez: a tartalma: annak a soha véget nem érő küzdelemnek a leírása, amelyet az ember a tudásért és az igazságért folytat. A könyv alakja, mérete, azok az anyagok, amelyekből készül, minden bizonnyal sokszor változhatnak. De

^{6/} KOLLER, S.: Die Eigentypisierung einer medizinischen oder naturwissenschaftlichen Veröffentlichung durch den Autor. - Nachrichten für Dokumentation, 6 /1955/, 117-120 p.

a könyvben kifejezett eszmék megőrzése és elterjesztése mindig lényeges marad olyan világ számára, amely magát műveltnek akarja nevezni^{7/}.

Az igazság iránti tisztelet, az igazság feltárásának és megismertetésének vágya: ez a gondolat és törekvés adja meg valójában a könyvtáros s különösképpen az osztályozó munkájának is végső, vitathatatlan értékét.

Dr. Györe Pál

X - X - X - X - X

SZÁZHUSZONÖT ÉVES A BELGRÁDI NEMZETI KÖNYVTÁR

A napokban lesz 125 éves a belgrádi Nemzeti Könyvtár. A könyvtárat 1832-ben alapították Milos Obrenovics uralkodása idején. Az 1941-ben Jugoszlávia ellen intézett német agresszió során gyújtóbombát dobtak a könyvtár épületére. Ennek következtében mintegy 56 milliárd dinár értékű ritka kézirat és könyv vált tűz martalékává. Ma a könyvtár mintegy félmillió kötettel rendelkezik. - 'belgrádi Nemzeti Könyvtár két év múlva új, korszerű épületbe költözik.

^{7/} LESTER Asheim: "The future of book "Conference, afterword.
= The Library Quarterly, XXV /1955/, p 384.